

## ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

*У статті окреслено основні етапи готовності майбутніх педагогів до професійного самовдосконалення. Доведено, що організація професійної підготовки педагога на принципах гуманізації та індивідуалізації, єдності загальнокультурного, особистісного та професійного розвитку особистості, інноваційності навчання обумовлює активний пошук нових особистісно-орієнтованих концепцій і технологій вищої педагогічної освіти, спрямованих на підготовку педагога як суб'єкта професійної праці і розвитку.*

**Ключові слова:** *самовдосконалення, професійне самовдосконалення, професійний розвиток особистості, готовність до професійного самовдосконалення, підготовка майбутнього педагога.*

Питання про роль власної активності особистості в процесі її становлення і розвитку завжди перебувало в центрі уваги прогресивної наукової думки, а основний шлях індивідуального та суспільного розвитку незмінно пов'язувався із самовдосконаленням особистості. Багатогранна міждисциплінарна, загальнонаукова проблема самовдосконалення вивчається психологами, педагогами щодо сутності та значення, механізмів та закономірностей, рушійних сил та детермінант, педагогічних можливостей та ролі у навчально-виховному процесі. Особливого значення самовдосконалення набуває в контексті сучасних концепцій суб'єктності, творчості, духовності, особистісно-орієнтованого навчання, гуманістичної педагогіки, в яких даний феномен розглядається як фундаментальна проблема особистісного і професійного зростання людини, передумова її успішної життєдіяльності.

Самовдосконалення як якісно інший рівень роботи людини над собою є характерним, переважно, для етапу зрілості особистості та зумовлюється, по-перше, зміною її самоусвідомлення (що характеризується переходом від позиції дитини, учня, майбутнього спеціаліста до позиції дорослого, фахівця, усвідомленням в структурі своєї особистості поруч із фізичними, моральними та інтелектуальними властивостями ще й сутнісних сил і потенцій як об'єктів самотворчої активності, появою відчуття вже певною мірою сформованості власної особистості) і, по-друге, зміною соціального статусу особистості й характеру її взаємодії з оточуючим світом (що викликано значним зменшенням цілеспрямованих формуючих впливів на особистість з боку соціального середовища та полягає у зміні провідної діяльності особистості із навчальної на самостійну трудову, у зміні споживацької активності особистості на творчо перетворюючу, у переході від установки на саморозвиток до установки на самопрояв та самореалізацію). Разом з тим, свідоме прийняття молодою людиною своєї професійної ролі, утвердження себе як професіонала призводить до виділення професійної сфери самотворчої активності на етапі самовдосконалення пріоритетною порівняно до особистісної.

Отже, як складний особистісно-соціальний феномен самовдосконалення педагога є з одного боку глибоко особистісним процесом, що не потребує шаблонів, стереотипів, обмежень і директивних наказів та детермінується переважно особистісними чинниками (усталеними внутрішніми феноменами та системою вимог особи до самої себе та ін.), а з іншого – обумовлюється нормативними еталонами суспіль-

ства і професії до особистості педагога та певною мірою залежить від рівня керівництва цим процесом, взаємної вимогливості й взаємодії у педагогічному колективі.

З метою виявлення сутності і змісту професійно-педагогічного самовдосконалення, з урахуванням виділених підходів, звернемось до визначення даної дефініції. Термін “самовдосконалення” походить від поєднання “само-” і “вдосконалення”. Так, “само-” як спільна частина слів на позначення різних видів самоактивності особистості вказує на:

- скерованість дій на самого суб’єкта діяльності;
- здійснення їх людиною самостійно, без стороннього впливу та будь-якої допомоги;
- їх внутрішню детермінованість, автоматичність здійснення, приведення в дію під впливом внутрішніх механізмів; “вдосконалення” ж свідчить про спрямованість дій на досягнення досконалості як найвищої позитивної мети розвитку особистості, а також підкреслює “вершинність” цієї мети (прагнення досягти вершини розвитку) [3, с. 58].

Характеризуючи сутність професійно-педагогічного самовдосконалення, науковці визначають його як роботу педагога над собою, специфічний вид діяльності, процес руху фахівця до вершин професіоналізму, гармонійне поєднання різних форм самоактивності учителя-вихователя, що забезпечують його особистісно-професійне зростання тощо.

Отже, основними сутнісними складовими професійного самовдосконалення педагога, виступають самоосвіта, яка спрямована на оновлення і поглиблення наявних у спеціаліста знань з метою досягнення бажаного рівня професійної компетентності, самовиховання, що забезпечує систематичне формування й розвиток позитивних й усунення негативних професійно значущих рис і якостей, та самоактуалізація.

Таким чином, організація професійної підготовки педагога на принципах гуманізації та індивідуалізації, єдності загальнокультурного, особистісного та професійного розвитку особистості, інноваційності навчання обумовлює активний пошук нових особистісно-орієнтованих концепцій і технологій вищої педагогічної освіти, спрямованих на підготовку педагога як суб’єкта професійної праці і розвитку.

Так, положення Державної програми “Освіта – XXI ст.”, Національної доктрини розвитку освіти України та ін., в яких наголошується, що важливо підготувати педагога, здатного до пошуку нестандартних підходів у вирішенні актуальних педагогічних проблем, до ефективного творчого самовираження, до створення та здійснення стратегій професійного зростання, задають нові орієнтири розвитку педагогічної освіти та вимагають її ґрунтовного оновлення в напрямку розвитку суб’єктності майбутнього педагога, актуалізації його духовно-творчого потенціалу, посилення гуманістичної педагогічної спрямованості, що безпосередньо пов’язано з ефективністю підготовки до професійного самовдосконалення.

Теоретико-методичним підґрунтям розбудови суб’єктно-орієнтованої професійно-педагогічної підготовки педагогів на сучасному етапі виступають фундаментальні концепції та оригінальні технології, розроблені в працях дослідників (В.Болотов, О.Дубасенюк, О.Кучерявий, В.Новічков, А.Орлов, О.Пехота, та ін.), в яких питання готовності майбутніх педагогів до професійного самовдосконалення безпосередньо пов’язано із збагаченням особистісного підходу до педагогічної професії, увагою до особистості педагога, розвитку його ціннісно-сміслової сфери, рефлексивності, творчості, самотворчості, тощо.

Отже суб'єктне становлення майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки виступає пріоритетом, важливою умовою ефективності навчально-виховного процесу у ВНЗ, так і провідним засобом формування їх готовності до цілеспрямованого професійного зростання.

Внаслідок переосмислення цілей професійно-педагогічної підготовки з позицій особистісно орієнтованої освіти пріоритетним визнається “забезпечення загального та професійного розвитку особистості майбутнього педагога, оволодіння смислами та цінностями педагогічної професії поряд із системою знань, умінь та навичок, готовності не тільки до практичної роботи, а й до постійного саморозвитку та самовдосконалення”.

Зміст професійно-педагогічної освіти як важливу умову актуалізації та реалізації потреби майбутнього педагога в самовдосконаленні спрямовано на задоволення фундаментальних потреб людини, на допомогу майбутньому фахівцю у самовираженні, у визначенні власної життєвої позиції, у виборі значущих для себе цінностей, виявленні кола пріоритетних професійних і життєвих ідеалів, відкритті рефлексивного світу власного “Я” та способів управління ним, оволодінні провідними способами вирішення актуальних особистісних і професійних проблем та ін [5, с. 79].

Відповідно, оновлення цілей і змісту професійно-педагогічної підготовки закономірно обумовлюється необхідністю модернізації технологічного інструментарію навчально-виховного процесу у вищій педагогічній школі на засадах розвитку суб'єктності майбутніх педагогів.

Інтенсивне впровадження “активних” технологій, орієнтованих не на готове засвоєння і відтворення знань, а на їх активне здобуття, суттєво впливає на якість отриманого результату професійно-педагогічної підготовки – загальної готовності майбутніх педагогів до професійної педагогічної діяльності, важливою складовою якої слід вважати їх готовності до професійно-педагогічного самовдосконалення.

Отже, самовдосконалення як процес, в якому педагог орієнтується на самостійно обрані цінності й пріоритети, суттєво залежить від результатів життєвого і професійного самовизначення майбутнього педагога [4]. Лише в разі сформованості у нього стійкої системи високих гуманістичних педагогічних цінностей, комплексно відображених у його гуманістичній педагогічній спрямованості, можна говорити про досягнення конструктивного, позитивного, а не деструктивного, руйнівного, характеру роботи педагога над собою.

Як складний специфічний вид діяльності самовдосконалення безпосередньо залежить від того, наскільки майбутній спеціаліст усвідомлює його сутність і зміст, специфічні ознаки й особливості реалізації, та потребує відповідних знань, комплексно закріплених в аутопедагогічній та аутопсихологічній компетентності педагога. Їх суть полягає в його здібності до самозмін, здатності до рефлексивної саморегуляції та умінні педагога розвивати й використовувати власні психічні ресурси, створювати сприятливу для діяльності ситуацію шляхом зміни свого внутрішнього стану, набувати, закріплювати, контролювати знання, уміння і навички, перебудовуватись при виникненні непередбачених обставин, створювати вольову установку на досягнення значущих результатів та його обізнаності про способи професійного самовдосконалення, а також про сильні й слабкі сторони власної особистості і діяльності, про те, що і як треба робити стосовно самого себе, щоб підвищити якість своєї праці [2].

Відповідно, самовдосконалення як діяльність, що базується на сукупності розумових операцій, значною мірою обумовлюється рівнем розвитку інтелектуальної сфери особистості і зокрема професійно-педагогічної свідомості, само-свідомості й мислення майбутнього фахівця. Педагогічна свідомість як форма ідеального відображення дійсності містить цілий комплекс образів педагогічної реальності та засвоєний студентом професійний тезаурус у вигляді системи фундаментальних і прикладних знань про педагогічний процес, його окремі елементи, явища, предмети, способи дій, зразки та еталони педагогічної діяльності й особистості фахівця-професіонала і виконує роль парадигми, під кутом зору якої педагог сприймає, осмислює та оцінює одержану ззовні інформацію і відображає сутність явищ педагогічної дійсності, її суб'єктів та об'єктів [1].

Таким чином, самовдосконалення педагога забезпечується доволі специфічними діями та потребує оволодіння ними і всіма необхідними психологічними засобами самодопомоги й саморозвитку, ефективними способами та засобами просування до поставлених цілей самозміни. Закріплення в діях і свідомості педагога найбільш продуктивних способів, прийомів, психотехнік самовдосконалення забезпечує формування у нього відповідних умінь, що складають основу його педагогічної майстерності в сукупності набутих у цій сфері знань і навиків.

Отже професійне самовдосконалення педагога являє собою процес і результат творчого, цілеспрямованого, самостійного руху фахівця до вершин особистісного і професійного розвитку, що досягається завдяки самоосвіті, самовихованню й самоактуалізації педагога та забезпечує його творчу самореалізацію в професії.

Відповідно, готовність до професійно-педагогічного самовдосконалення – це цілісне відносно стійке особистісне утворення, яке містить сукупність тісно взаємопов'язаних особистісних мотиваційно-ціннісних, когнітивно-інтелектуальних та операційно-діяльнісних детермінант неперервного професійного зростання майбутнього фахівця, які забезпечують оптимальну реалізацію самоосвіти, самовиховання, самоактуалізації та самоменеджменту педагога.

1. Гузій Н.В. Ціле-змістовні аспекти підготовки майбутнього вчителя з позицій категорії професіоналізму //Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Зб. наук. праць /Ред. кол. Гузій Н.В. (відп. ред) та інші. – К.: НПУ, 2001. – Вип. 5. – С. 182-190.
2. Гусева А.С., Лёшин В.В. Развитие аутопсихологических способностей личности. Методы и технологии. – М.: Изд-во РАГС, 2000. – 116 с.
3. Лосева Н.М. Саморозвиток викладача вищої школи: Навч. посібник. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – 336 с.
4. Савченко О.Я. Особистісно-орієнтована модель підготовки майбутнього вчителя //Матеріали Міжн.наук.-пр.конф. “Система неперервної освіти: здобутки, пошуки, проблеми”: У 6-ти кн. – Чернівці: Митець, 1996. – Кн.1. – С. 10-13.
5. Харченко П.В. Саморозвиток як фактор професійного становлення майбутнього педагога //Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Зб.наук.пр. – К., НПУ, 2001. – Вип.6. – С. 75-84.

*The main stages of future teachers' willingness for professional self-improvement are outlined in the article. It is proved that the organization of professional teacher's training on the principles of humanization and personalization, unity of common cultural, personal and professional development of the personality, innovative learning makes active search for new personal-oriented conceptions and technologies of higher pedagogical education, aimed at teacher's training as a subject of professional work and development.*

**Key words:** *self-improvement, professional self-improvement, professional development of the personality, willingness to professional self-improvement, future teacher's training.*